

Ὁ Ἰησοῦς τοῦ Πανσελήνου.

Η “ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ”, ΚΑΙ Ο ΜΑΝΟΥΗΛ ΠΑΝΣΕΛΗΝΟΣ

II

Ἦναγκάσθην νὰ κάμω τόσον μακρὸν λόγον περὶ τοῦ βιβλίου τοῦ ἱερομονάχου Διονυσίου καθ’ ὅσον τοῦτο εἶνε ἡ μόνη σχεδὸν πηγὴ ἐξ ἧς μανθάνομεν τὴν ὑπαρξίν τοῦ θρυλικοῦ ζωγράφου Πανσελήνου. Τὸ χωρίον τῆς Ἑρμηνείας, ὅπου γίνεται λόγος περὶ τοῦ Πανσελήνου ἔχει ἐν πρωτοτύπῳ ὡς ἐξῆς:

«...σπουδάζοντες παιδιόθεν καὶ μιμούμενος κατὰ τὸ δυνατόν μοι τὸν ἐκ Θεσσαλονίκης δίκην σελήνης λάμπαντα κύρ Μανουήλ τὸν Πανσελήνον ἀπὸ τε τὰς εἰκονισθείσας παρ’ αὐτοῦ ἱερὰς εἰκόνας τε καὶ περικαλλεῖς ναοὺς ἐν τῷ ἁγιονύμῳ ὅρει τοῦ Ἀθῶ· ὅστις καὶ λάμπων ποτὲ εἰς τὴν ζωγραφικὴν ταύτην ἐπιστήμην ὡτὰν ἡ χρυσολαμπροκίνητος σελήνη ὑπερῆγονόντισε καὶ κατεκάλυψε μὲ τὴν θαυμαστὴν τέχνην του ὅλους τοὺς παλαιοὺς καὶ νέους ζωγράφους ὡς τὸ δείχνουν σαφέστατα αἱ ἐν τοῖς τοίχοις καὶ πίναξι ὑπ’ αὐτοῦ εἰκονισθεῖσαι εἰκόνες, καὶ τοῦτο θέλει τὸ καταλάβῃ ὁ καθεὶς καλῶτατα ὅπου νὰ μετέγῃ ὅπως οὖν ἀπὸ τὴν ζωγραφικὴν, ὅταν ἐπιμελῶς τὰς στοχασθῇ καὶ τὰς θεωρήσῃ».

Αὗται εἶναι αἱ ὀλίγαι πληροφορίαι τὰς ὁποίας μᾶς παρέχει ὁ ἱερομόναχος Διονύσιος περὶ τοῦ πολυθρύλλητου Πανσελήνου.

Πότε ὅμως ἔζησεν οὗτος; Ἰδοὺ τὸ μέγα πρόβλημα. Περὶ τοῦ χρόνου καθ’ ὃν ἔζησεν ὁ αὐτοῦ οὗτος διδάσκαλος, ὁ ὁποῖος δὲν κατόρθωσε εἰς κανένα αἰῶνα νὰ εὕρῃ ἄσυλον ὀριστικόν, ὡς προσφεύστατα λέγει ὁ Bayet, πλείστα ὅσα ἔχουσι μέχρι τοῦδε γραφῇ.

Παραλείπων παλαιωτέρας γνώμας πάσας σχεδὸν ἐσφαλμένας καὶ μερικὰς ἐντελῶς ἀπιθάνους, ὅπως εἶναι ἡ τοῦ Gregorovius ὁ ὁποῖος εἰς μίαν περὶ τῶν «Ἱστορίᾳ τῶν Ἀθηνῶν» κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας» λέγει περὶ τοῦ Πανσελήνου, ὅτι προῆλθεν ἐκ μονῆς τινος τῆς Θεσ-

σαλονίκης καὶ ἦτο σύγχρονος τοῦ Βασιλείου II τοῦ Βουλγαροκτόνου (976—1025), καὶ ἄλλων τινῶν τοποθετούντων αὐτὸν εἰς τοὺς ἰδίους περίπου χρόνους, μετὰ τὴν δηλαδὴ τοῦ 11^{ου} καὶ 13^{ου} αἰῶνος, ἔρχομαι εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ Σιμωνίδου διαδοθείσας ψευδεῖς παραδόσεις. Οὗτος εἰς διάφορα ὑπ’ αὐτοῦ ἐκδοθέντα ἔργα ἀπαριθμεῖ πέντε τὸν ἀριθμὸν Πανσελήνους διαφόρων ἐποχῶν, ἐξ ὧν εἰς μὲν ἔζησε δῆθεν περὶ τὸ 518 μ. Χ. εἰς δὲ ἄλλος κατὰ τὸ 1032—1085.

Οὕτω δὲ προέκυψεν ἐν Ἀγίῳ Ὁρει παρὰ τοῖς καλογήροις μία ψευδὴς παράδοσις, ἐξ ἧς πύρσθησαν πολλοὶ ξένοι ἐρευνῆται μετὰ τῶν ὁποίων ὁ Langlois, ὁ ἀββᾶς Neyrat καὶ ἄλλοι.

Ἡ ἐπιμονὴ δὲ αὕτη νὰ τοποθετῶσι τὸν Πανσελήνον εἰς τοὺς πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων χρόνους προήρχετο κυρίως ἀπὸ τὴν εἰς τὴν Ἑρμηνείαν ὑπὸ τοῦ ἰδίου, ὡς εἶδομεν, Σιμωνίδου δοθείσαν ψευδῇ χρονολογίαν 1458. Κατὰ τὸ ἔτος ὁμοῦ 1884 ὁ Παπαδόπουλος-Κεραμεὺς ἀνεκάλυψεν ἐν σημείωματι τοῦ ὁποῖον ἐφάνη, ὅτι θὰ ἔρριπτεν ἀρκετὸν φῶς ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου. Οὗτος δηλαδὴ εἰς ἐν χειρόγραφον τῆς Λέσβου, προερχόμενον ἴσως ἐξ Ἀγίου Ὁρους, εὗρε σημείωμα ἔχον ὡς ἐξῆς: «Ἐχειροτονήθη ὁ υἱός μου ὁ Πανσελήνος ἔτους ςξζ’ (1558) ἐν μηνὶ Ἰουλίῳ β’ ἔτη ἀπὸ χειροτονίας μου ἔτος ςλς’ ἰνδ. α’ (1528)—ἔτος ἀπὸ κτίσεως τοῦ ναοῦ τοῦ μεγάλου Γεωργίου ςμα’ (1533) καὶ ἀπὸ τῆς καλογραφείσεως ἡγουν ὅπου ἐστορίστη (=ἐξωγραφήθη) ἔτος ςξβ’ (1554)». Πρόκειται δηλαδὴ περὶ σημειώματος τὸ ὁποῖον ἔγραψεν ὁ πατὴρ τοῦ Πανσελήνου, ἱερεὺς ὡς φαίνεται, χάριν ἀναμνήσεως. Συμφώνως λοιπὸν πρὸς τὸ σημείωμα τοῦτο ὁ Πανσελήνος ἔζησε κατὰ τὸν 16^{ον} αἰῶνα. Ἐν τούτοις τὸ σημείωμα τοῦτο δὲν φαίνεται λύον τὸ ζήτημα, καθ’ ὅσον δὲν εἶνε βέβαιον ἂν ὁ ἐν αὐτῷ ἀναφερόμενος Πανσελήνος εἶναι πράγματι ὁ περίφημος ζωγράφος, ἂν καὶ

αί τελευταῖαι ἔρευναι κλίνουν νὰ βεβαιώσουν ὅτι οὗτος πράγματι ἤχησας κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην. Τέλος ὑπῆρξαν καὶ τινες οἱ ὁποῖοι ἀπελπισθέντες νὰ εὐρώσι τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν πράγματι ἔζησεν οὗτος, τὸν ἀνεκλήρουσαν μυθικὸν πρόσωπον μὴ ὑπάρξαν ποτὲ ἐν τῇ πραγματικότητι.

Πάσας τὰς διαφόρους ταύτας γνώμας συνοψίζει τέλος ὁ *Diehl* ὡς ἑξῆς: «Υπεστήριξαν, ὅτι ἔζησεν οὗτος, κατὰ τὸν 11^{ον} καὶ 12^{ον} αἰῶνα, εἰς τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ 14^{ου} καὶ τέλος πολὺ πιθανότερον εἰς τὸ πρῶτον ἡμῶν τοῦ 16^{ου} αἰῶνος».

Πράγματι δέ, ὡς εἴπομεν καὶ ἀνωτέρω, ἡ τελευταία αὕτη χρονολογία τείνει νὰ ἐπικρατήσῃ καὶ τοῦτο καθ' ὅσον αὕτη συμφωνεῖ καὶ πρὸς τὰ πορίσματα τῶν περὶ τῆς Ἑρμηνείας ἐρευνῶν καὶ πρὸς τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ Πρωτάτου τῶν Καρυῶν, περὶ ἧς θὰ γίνῃ κατωτέρω λόγος, καὶ ὅπου θεωρεῖται βέβαιον, ὅτι εἰργάσθη ὁ διδασκάλος.

Καὶ ταῦτα μὲν ὅσον ἀφορᾷ τὸν χρόνον καθ' ὃν ἔζησεν ὁ Πανσέληνος. Ἀλλὰ περὶ τῶν ἔργων του εἶναι τοῦλάχιστον τίποτε περισσότερον γνωστὸν;

Ὁ Διονύσιος πλὴν φορητῶν εἰκόνων γενομένων ὑπὸ τοῦ διδασκάλου ἀναφέρει ἀορίστως καὶ τὴν διακόμωσιν Ἀθωνικῶν ναῶν. Ποιοὶ ὅμως ναοὶ τοῦ Ἀθῶ ἐζωγραφήθησαν ὑπ' αὐτοῦ; Ἄν πιστεύσῃ κανεὶς τοὺς Ἀγιορείτας καλογράφους αἱ τοιχογραφίαι ὧν σχεδὼν τῶν ἀθωνικῶν ναῶν εἶναι ἔργα αὐτοῦ. Ἐν τούτοις ἐπισταμέναι, ἂν καὶ ἀτελεῖς ἀκόμη, ἔρευναι ἀπέδειξαν, ὅτι ἔργα ἴσως πραγματικὰ τοῦ Πανσέληνου εἶναι αἱ τοιχογραφίαι τοῦ εἰς τὸν Πρόδρομον ἀφιερωμένου Παρεκκλησίου ἐν τῷ Πρωτάτῳ τῶν Καρυῶν, αἱ ὁποῖαι φέρουσι ἐπιγραφὴν χρονολογημένην τοῦ 1526. Ἰδιαίτεράν σημασίαν ἀπὸ τεχνικῆς ἀπόψεως εἰς τὰς τοιχογραφίας ταύτας ἔχουσιν αἱ παραστάσεις τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἑσοδείων τῆς Θεοτόκου. «Αἱ γυναῖκες εἰς τὰς συνθέσεις ταύτας, γράφει ὁ *Bayet*, ἔχουσι τὸ σῶμα ὑψηλὸν καὶ κομψόν, ζωηρὸν δὲ τὸ βλῆμα, αἱ ἀναλογίαι τῶν μωρῶν εἶναι ἀκριβεῖς καὶ εἰς τὰ πρόσωπα μὲ τὰ κανονικὰ χαρακτηριστικὰ λάμπει ὡραιότης πλήρης χάριτος». Ὁ δὲ *Diehl* προσθέτει: «Οἰοῦνθήποτε ἔργα καὶ ἂν εἶνε αἱ τοιχογραφίαι αὗται, παρατηρεῖ τις ὁμως εἰς αὐτὰς μοναδικὴν χάριν καὶ γλυκύτητα, προσεκτικὴν ἐπιζήτησιν αἰσθήματος, ἐκφράσεως καὶ ζωῆς. Εἰς τὴν σύνθεσιν ὑπάρχει κίνησις, εἰς δὲ τὰς στάσεις κομψότης καὶ ἀγάπη πρὸς τὴν φυσικότητα, ἡ ὁποία φθάσει εἰς τὰ ὅρια τοῦ ρεαλισμοῦ. Ὁ χρωματισμὸς εἶναι ἀξιοσημείωτος διὰ τὴν λάμψιν καὶ τὴν ὁμοσυνεχίαν του.» Ἐπίσης ἔργον αὐτοῦ θεωρεῖται καὶ ἡ παράστασις τοῦ παιδὸς Ἰησοῦ ἐπὶ τοῦ υπερθύρου τῆς πύλης τοῦ νάρθηκος ἐν τῷ Καθολικῷ τοῦ Πρωτάτου τῶν Καρυῶν (τῆς τοιχογραφίας ταύτης ἐγχρωμὸν εἰκόνα ἐδημοσίευσεν ὁ καθηγητὴς κ. Λάμπρος ἐν τῷ «Περνασῶ» τόμ. V 1881 καὶ κατόπιν εἰς

τὰς Μικτὰς σελίδας του). Εἰς τὰ ἔργα ταῦτα ὁ *Ouspensky* προσθέτει ὡς γνήσια τοιαῦτα τοῦ Πανσέληνου καὶ τὰς τοιχογραφίας τῆς Μολυθοκκλησιᾶς, γενομένης κατὰ τὸ 1537)8, καὶ τοῦ Χιλιαναρίου, τοῦ ἔτους 1571.

Ὁ δὲ *Bayet* ὡς καὶ ὁ Παπαδόπουλος-Κεραμεὺς προσεπάθησαν ν' ἀνεύρωσιν ἐν Ἀγίῳ Ὄρει τὴν ἐν τῷ σημειώματι τῆς Λέσβου ἀναγραφομένην ἐκκλησίαν τοῦ Ἀγ. Γεωργίου, ἧτις ἀναφέρεται ὡς ζωγραφισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Πανσέληνου. Τοιαύτην δὲ ἀνεύρον μόνον τὴν μικρὰν ἐκκλησίαν ἐν τῇ μονῇ Ξενοφῶντος ὅπου μαρτυρεῖται ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν, ὅτι κατὰ τὸ 1545 ἐζωγραφήθη ὑπὸ τινος ἀνωνύμου κατὰ δὲ τὸ 1564 ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ τοῦ Πανσέληνου, τοῦ Κρητὸς Θεοφάνους. Εἰς τὸν ἀνώνυμον τοῦτον ζωγράφον τοῦ 1545 διαβλέπουν τὸν Πανσέληνον. Τὴν δὲ διαφορὰν μεταξὺ τοῦ σημειώματος τῆς Λέσβου ἀναφερόντος ὡς χρόνον ζωγραφίσεως τὸ 1554 καὶ τῆς χρονολογίας τῆς ἐπιγραφῆς 1545 ὁ Παπαδόπουλος-Κεραμεὺς προσπαθεῖ νὰ ἐξηγήσῃ ὡς προερχομένην πιθανῶς ἐκ λάθους τῆς μνήμης τοῦ πατρὸς τοῦ Πανσέληνου ἀντιστρέψαντος τὴν τάξιν τῶν δύο τελευταίων ψηφίων. Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, ὁ ταυτισμὸς οὗτος εἶναι λίαν ἀμφίβολος.

Τέλος ὁ *Bayet* κάμνει τὴν σκέψιν μήπως καὶ ὑπὸ τὸ τουρκικὸν ἐπίχρῖσμα τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Θεσσαλονίκης, ἐξ ἧς κατήγετο ὁ Πανσέληνος καὶ εἰς ἣν πιθανῶς εἰργάσθη, ὑπάρχουσιν ἔργα αὐτοῦ. Μετὰ τινος δὲ ἐνδοιασμοῦ ὁμιλεῖ περὶ τῶν τοιχογραφιῶν τῶν διαφανομένων ὑπὸ τὸ ἐπίχρῖσμα ἐν τῷ ναῷ τῆς Θεοτόκου (*Kazandjilar-djami*). Αἱ τοιχογραφίαι ὁμως αὗται, ὡς ἡδυνήθην νὰ παρατηρήσω, εἶνε, τοῦλάχιστον τοῦ κυρίως ναοῦ, πολὺ παλαιότεραι τῶν χρόνων τοῦ Πανσέληνου ἀνερχόμεναι εἰς τοὺς κυρίως βυζαντινοὺς χρόνους, ὡς θέλω προσεχῶς ἀποδείξει.

Πάντα ταῦτα ὁμως εἶναι εἰκασίαι καὶ ὑποθέσεις. Ἐπομένως μένει πολὺ σκότος γύρω εἰς τὸ ὄνομα καὶ τὸ ἔργον τοῦ τόσο ἐξυμνηθέντος τούτου ζωγράφου, ὡς λίαν προσφυῶς γράφει ὁ *Diehl*.

Ἐὰν ὁμως τόση ἀοριстіα περιβάλλει τὸ πρόσωπον καὶ τὸ ἔργον τοῦ ἀσυλλήπτου τούτου ζωγράφου, τὸν ὁποῖον ὁ *Didron* ἀποκαλεῖ Ραφαὴλ ἢ *Giotto* τῆς Βυζαντινῆς τέχνης, δυνάμεθα ἐν τούτοις νὰ λάβωμεν μίαν ἰδέαν τῆς τέχνης του ἀπὸ τῶν μετὰ μεγαλυτέρας ἐπιμονῆς ἀποδοδόμενων εἰς αὐτὸν ἔργων. Ἐὰν οὕτω ἀποβλέψωμεν εἰς τὴν τοιχογραφίαν τοῦ παιδὸς Ἰησοῦ ἐν τῷ Πρωτάτῳ θὰ διακρίνωμεν μερικὰ τῶν χαρακτηριστικῶν τῆς τέχνης τοῦ Πανσέληνου. Καὶ πρῶτον εἶναι βέβαιον ὅτι τὸν τύπον τοῦ ἐξηπλωμένου παιδὸς Ἰησοῦ δὲν ἐδημιούργησεν ὁ ἴδιος. Ἦδη μεταξὺ τῶν τοιχογραφιῶν τῆς Περιβόλετου ἐν Μιστρᾷ (14^{ος} αἰὼν) εὐρίσκωμεν ὁμοίαν παράστασιν τοῦ Ἰησοῦ, εἰκονιζομένου

ὅμως ὡς Ἐμμανουὴλ μὲ χαρακτηριστικὰ δη-
λαδὴ ἐφήβου ἀγενεῖου καὶ ἀμύστακος. Ὡστε
τὸν τύπον εὗρεν ἑτοίμον ὁ Πανσελήνος. Ἐκεῖνο
ὅμως τὸ ὁποῖον εἶναι χαρακτηριστικὸν καὶ δεικ-
νύει τὴν τέχνην αὐτοῦ εἶναι, ὅτι ἐτελειοποίησε τὴν
παράστασιν ἀπὸ τεχνικῆς ἀπόψεως. Ἡ ξηρὰ καὶ
γωνιώδης φυσιογνωμία τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Μιστρά
μετεβλήθη εἰς ὡραίαν παιδικήν μορφήν πλήρη
ζωῆς. Τὸ σχέδιον εἰς τὸ ἔργοι τοῦ Πανσελήνου
εἶναι πολὺ τελειότερον ἀπὸ τὸν Μιστράν. Οὕτω
λοιπὸν ἐξεταζόμενος ὁ Πανσελήνος δύναται νὰ
θεωρηθῇ ὡς πιστὸς τηρητὴς τῆς παλαιᾶς εἰκονο-
γραφικῆς παραδόσεως, ὅπως αὕτη διεμορφώθη
κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Παλαιολόγων, εἰς τὴν
ὁποίαν ὅμως ἐπέφερε σπουδαίας τελειοποιήσεις
ὡς πρὸς τὸ τεχνικὸν μέρος. Εἰς τὴν τεχνικὴν
ὅμως ταύτην τελειοποίησιν πολὺ ἐπέδρασε καὶ ἡ
Ἰταλικὴ Ἀναγέννησις, ὡς ὁρθῶς παρατηρήθη
ὑπὸ πολλῶν. «Ἡ γνώσις τῆς Ἰταλικῆς τέχνης
τοῦ 15ου αἰῶνος, γράφει ὁ Dalton, παρέσχεν εἰς
αὐτὸν τὰ μέσα νὰ δώσῃ νέαν ζωὴν εἰς τοὺς πα-
λαιούς βυζαντινοὺς τύπους.» Κατὰ δὲ τὸν
Wulff ἡ ἐπίδρασις αὕτη τὸν ἐβοήθησε «εἰς τὴν
τελειοποίησιν τοῦ ζωγραφικοῦ ρυθμοῦ» οὕτως
ὥστε καὶ τὸ σχέδιον νὰ γίνῃ ἀκριβέστερον καὶ
αἱ ἀναλογίαι ὁρθότεραι. Χάρις δὲ ἀκριβῶς εἰς
τὰς ἀρετὰς ταύτας ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἐπὶ τῆς ἀ-
θωνικῆς ζωγραφικῆς τῶν μετέπειτα χρόνων
ὑπῆρξε μεγίστη. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἐμόρφωσε ὡς
φαίνεται καὶ πλείστους μαθητάς, ὧν γνωστότερος
εἶναι ὁ ἀνωτέρω ἀναφερθεὶς Θεοφάνης ὁ Κρής ὁ
ὁποῖος, ὡς ἀποδεικνύεται ἐξ ἐπιγραφῶν, ἀφοῦ
προηγουμένως, κατὰ τὸ 1528, ἐργάσθη ἐν Με-
τεώροις μετέβη κατόπιν εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος
ὅπου κατὰ τὸ 1535 ἐζωγράφησε τὸ Καθολικὸν
τῆς Λαύρας, κατὰ τὸ 1546 τὴν ἐκκλησίαν τῆς

μονῆς Σταυρονικήτα καὶ κατὰ τὸ 1564, ὡς εἴ-
δομεν, τὸν ναὸν τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου
Γεωργίου ἐν τῇ μονῇ Ξενοφώντος.

Τὰ δὲ ἔργα τοῦ Πανσελήνου συνεχῶς ἀντε-
γράφοντο ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων ζωγράφων.
Τοῦ γεγονότος δὲ τούτου, τὸ ὁποῖον ἀποδεικνύει
πόσῃν φήμῃν εἶχεν ἀποκτήσει ὁ διδάσκαλος καὶ
πόσῃν ἐξετιμῶντο τὰ ἔργα του, ἀναφέρω ἐν μό-
νῳ παράδειγμα. Οὕτω ἡ μεμονωμένη μορφή
τοῦ παιδὸς Ἰησοῦ ἐν τῷ Πρωτάτῳ περὶ ἧς ἐγένετο
ἤδη λόγος καὶ ἡ ὁποία ἔχει ἐμπνευσθεῖ ἐξ ἐνὸς
χωρίου τῆς Γενέσεως (μθ. 9), ἡ μεμονωμένη
αὕτη μορφή κατὰ τὸν τύπον τὸν ὁποῖον ἔδωκεν
εἰς αὐτὴν ὁ Πανσελήνος, ἀνευρίσκεται εἰς ὅλους
σχεδὸν τοὺς ἀθωνιτικοὺς ναοὺς κατὰ γράμμα ἀντι-
γεγραμμένη. Εὕρισκομεν δὲ ταύτην πολλὰκις
ὄχι μόνον μεμονωμένην, ἀλλὰ ἀποτελοῦσαν μέρος
καὶ μεγαλυτέρων παραστάσεων ὅπως ἐν τῇ μονῇ
Δοχειαρίου ὅπου ἀποτελεῖ μέρος συνθέσεως παρι-
στώτης τὴν Θεοτόκον θαυμάζουσαν καὶ περιποιου-
μένην τὸν παιῶνα Ἰησοῦν.

Τέλος τὸν Πανσελήνον ἀκολουθοῦσι συχνά, ὡς
παρατηρεῖ ὁ Wulff, καὶ οἱ ζωγράφοι τῆς Κρη-
τικῆς σχολῆς, μιᾶς τῶν κριτῶν μεγάλων ἀγιο-
γραφικῶν σχολῶν αἱ ὁποῖαι ἤκμασαν μετὰ τὴν
ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρ-
κων. Ἡ τοιαύτη δὲ ἐπίδρασις τοῦ διδασκάλου
ἐπὶ τοὺς Κρήτας τεχνίτας δύναται νὰ θεωρηθῇ
μᾶλλον ἐμμεσῶς προερχομένη πιθανώτατα ἐκ τοῦ
μαθητοῦ αὐτοῦ Θεοφάνους ὁ ὁποῖος, ὡς εἴπομεν,
ἦτο Κρής τὴν καταγωγὴν καὶ φαίνεται ὅτι μετὰ
τὴν διαμονὴν του ἐν Ἁγίῳ Ὄρει θὰ ἐπανήλθεν
εἰς Κρήτην, ὅπου μετέδωκε τὴν τέχνην τὴν ὁποίαν
εἶχε διδασθεῖ πλησίον τοῦ Πανσελήνου.

Α. ΕΥΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΟΝΕΤΤΟ

Ὅλα τοῦ κόσμου εἶνε συνήθεια,
Αἰσθημα πλάνο, ἰδεατό,
Ψέμμα ἔστ' ὅστις σκέψι ἀγαπητό,
Π' οὐδὲ τὴν ξέρει τὴν ἀλήθεια.

Κι' ἔτσι, χαρὰ καὶ θλίψι πλήθια
Μοιάζουν γιὰτ' ἔχουνε κοινὸ
Πῶς ἄλλα αἰσθηματὰ εἶν' ἐν' ὁδῷ
Μᾶς συνταράζουνε τὰ στήθια.

Κι' ἀφοῦ ἄκραις εἶνε αὐτὰ τὰ δύο
Γιὰ τὸν ἀνθρώπινόν μας βίον
Ὅπου τὰ λόγια κυβερνοῦν,

Ὅτι σ' ἀρέσει, ἀνθρώπε, σκέψου.
Ὅς ὁμορφὴ πλάνη ἀποπλανέψου,
Κι' ἔτσι θὰ νοιώσῃς πῶς νικοῦν!

ΑΓΓΕΛΟΣ ΔΟΣΕΑΣ

ΜΕΙΔΙΑΜΑΤΑ

Περὶ συναυλιῶν.

— Ὅταν τραγουδῇ, τὴν θαυμάζω.
— Γιὰ τὴν φωνὴν της;
— Γιὰ τὸ θάρρος της.

Ἐνῷ φυσᾷ ἄνεμος.

— Τί κακὸ αὐτό... Ὁ ἄνεμος θὰ μὲ πάρῃ...
— Ἐννοια σου, γυναῖκα, αὐτὴν τὴν βλακείαν τὴν
εἶχα μόνον ἐγώ...

Παροιμία Ἑλληνογαλλικαὶ τοῦ ἀποκλεισμοῦ.
Μεταξὺ καλλιτεχνῶν προκειμένου περὶ ἄρτου.
— Καὶ γιατί ἐργαζόμεθα λοιπόν;
— Ἀῖρετ ποὺρ λ' ἄρετ...

Αἱ φίλαι.

— Εἶνε πολὺ νόστιμη ἡ Ἑλενίτσα...
— Καλὲ τί λές; Ἐχει ἓνα στόμα μιὰ πῆχυν...
— Καὶ εἶνε καὶ λίγο καμπουρά...